

COMPORTAMENTUL INTERDISCIPLINAR AL CRONOTOPULUI LITERAR

CZU: [82:1]:94(478-25)

Silvia COTORCEA

*Școala Doctorală Științe Umanistice,
Universitatea de Stat din Moldova*

THE INTERDISCIPLINARY BEHAVIOR OF THE LITERARY CHRONOTOPE

The concepts of space and time have their origins in ancient times, even if they were understood differently. Throughout the twentieth century, scientists have established the indisputable connection and mutual relationship between them, giving rise to the notion of chronotope. From the beginning this concept was approached interdisciplinary, sitting on the boundaries between philosophy, aesthetics, mathematics, physics. Over the years, the notion of chronotope has been taken over in various fields of activity, respectively, and in literature, but its reception to this day can only be achieved interdisciplinary.

Keywords: chronotope, interdisciplinarity, Chisinau, literature.

Apariția, evoluția, definiția noțiunii de cronotop. Conceptele de *spațiu* și *timp* își au originea încă din cele mai vechi timpuri (zeul Cronos, Pitagora, Socrate, Platon, Aristotel ș.a.). De-a lungul anilor aceste noțiuni au fost abordate, explicate, înțelese diferit, dar la începutul secolului al XX-lea, savanții au stabilit relația de interdependență și raport reciproc dintre timp și spațiu.

Astfel, Herman Minkovski (1907) „a elaborat o formulare matematică deosebit de fecundă despre relativitatea specială a lui A. Einstein. Pentru Minkovski nimic nu poate exista sau să fie conceput ca obiect fizic dincolo de continuumul cu patru dimensiuni care cuprinde cele trei dimensiuni ale spațiului și pe aceea a timpului (*cronotop*). În acest sens, Einstein, numește inițial acest concept *continuum spațial-temporal*. Mai târziu, Dostoievski, numit de Einstein capul listei predecesorilor săi, ajunge la concluzia că *lungimile și intervalele temporale nu sunt mărimi absolute, ci depind de observatorul care le măsoară, mai precis depind de viteza acestuia în raport cu corpul în raport cu care se fac măsurătorile: de aceea lungimea și intervalele temporale sunt mărimi relative*.

În anii 1921-1924, la Bahtin, filosoful, filologul, teoreticianul romanului polifonic, găsim germeii conceptului său de cronotop literar în manuscrisele sale timpurii *Despre filosofia faptei, Autorul și eroul activității estetice, Problema conținutului, a materialului și a formei în creația literară*:

Noi înțelegem cronotopul ca o categorie a formei conținutale în literatură. În cronotopul literar artistic are loc contopirea însemnelor spațiale și temporale într-un întreg concret și plin de sens. Timpul, aici, se condensează, se comprimă, devine plastic-vizibil, spațiul însă capătă dinamism, absoarbe mișcarea timpului, a subiectului, a istoriei. Însemnele timpului se relevă în spațiu, iar spațiul capătă sens și este măsurat prin timp. Intersectarea seriilor și contopirea însemnelor temporale și spațiale constituie caracteristica cronotopului artistic” [1].

Spre sfârșitul secolului XX, conceptul de *cronotop*, este folosit ca termen specific în mai multe ramuri. Cercetătorul științific în domeniul matematicii, informaticii, I.T.B. Ørstavik, precizează în comunicarea sa *Forms of Time and Chronotope in Computer Programming: Run-Time as Adventure Time?*, la Congresul dedicat marelui savant, Bahtin, Londra, 1988, că un obiectiv central al analizei cronotopice este, prin urmare, pentru a ilustra modul în care vedem programele de calculator cu ochiul interior al minții noastre și cum putem crea conceptual imaginii și configurații în programarea calculatoarelor.

În acest sens, observăm că *teoria relativității*, datorită căreia a fost elaborat acest concept, *cronotop*, are o temelie filosofică, culturologică și estetică, literară. Minkovski a dat startul aplicării conceptului einsteinian și-n alte științe, de la studierea animalelor în timp și spațiu, activității umane, până la utilizarea noțiunii în IT. Astfel, cercetarea conceptului de *cronotop* este actuală, adaptându-se la noile domenii de activitate umană, iar caracterul interdisciplinar al său sau cooperarea mai multor discipline (filosofie, matematică, fizică, estetică etc.), în vederea explicării și definirii lui, poate fi evidențiată încă de la primele cercetări.

Comportamentul interdisciplinar al cronotopului orașului Chișinău în proza românească. Bahtin a fost acel „fecund orizont de așteptare” (Robert Jauss) pentru introducerea conceptului de „cronotop” în teoria literară.

Deci, în studiile sale, el demonstrează integrarea armonioasă a mai multor discipline pentru a defini, explica, evidenția existența și importanța *cronotopului literar*, ceea ce demonstrează, de fapt, comportamentul interdisciplinar al noțiunii date.

„Conceptul bahtinian de cronotop romanesc fiind una din axele centrale ale dialogismului, problematica lui complexă multiaspectuală nu poate fi cuprinsă decât în ansamblul altor concepte fundamentale...” [1]. Analizând și sistematizând ideile bahtiniene, vom reda schematic fondul teoretic al noțiunii date, exemplificând cu fragmente din proza românească.

Cronotopul literar-istoric al orașului Chișinău în romanul *Grădina de sticlă* de Tatiana Țibuleac este o evocare a trecutului, chiar dacă fragmentară și pe alocuri având un caracter subiectiv, conflictul operei date are la bază evenimentele istorice din anii 1987-1991 [4]. Altfel spus, subiectul cărții date nu poate fi înțeles, dezghiocat, asimilat fără a face trimitere la punctul istoric de reper (*Umărul drept avea o linie adâncă, sângerie, care nu s-a vindecat până în ziua în care a venit Gorbaciov; Iar noaptea a fost cutremur. Venise din Vrancea, ni s-a spus la televizor. Asta ne făcea România: ne trimetea cutremure; La lecția de limba moldovenească am învățat ce înseamnă radia-*

ție și explozie, iar la rusă - зepoї și долг; Pe mine mă durea în cot de Transnistria și de morții altora. De împușcăturile lor, de eroi, de trădători. Eu eram mortul meu. În mine se purta războiul cel mai crunt.).

În viziunea lui Bahtin, prezența cronotopul literar-artistic/cultural în text se remarcă prin formarea aceluși sentiment de timp care a stat la baza divizării și formării timpului social. *Grădina de sticlă* de Tatiana Țîbuleac este un amplu exemplu în acest sens. Astfel, cronotopul literar-artistic/cultural al romanului dat se evidențiază prin imaginea vieții cotidiene (*ieșirile și discuțiile din curtea blocului*), sărbătorilor (*Anul Nou, 23 februarie*), riturilor legate de muncile agricole (*Poama cea mai mare bogăție a plaiului!*, *scria pe foaia lipită de parbrizul Ikarusului care urma să ne ducă într-un colhoz din suburbie.*), anotimpurilor (*vara era anotimpul conservelor*), perioadelor zilei (*Vin sticlăresele! era sfârșitul. Noi eram sfârșitul.*), stadiilor creșterii plantelor (*grădina Polcovnicului*).

Dialogismul cronotopului literar în romanul dat se evidențiază și prin caracterul său filosofic, ori, după cum a afirmat și Kant: *Noi percepem lumea potrivit unor forme și structuri care nu aparțin lucrurilor însele, ci aparțin sensibilității noastre*, timpul și spațiul în opera dată ia semnificații simbolice. În acest sens, dialogismul bahtinian al cronotopului ilustrează tragedia umană, pe de-o parte, mesteacănul care de la început este perceput ca un alint gustativ, iar la final ca un spațiu dezgustător și, pe de altă parte, *grădina de sticlă*, care reprezintă o lume imaginară, colorată, infantilă, un spațiu metafizic.

Un rând vișiniu, un rând alb:trandafirie.

Un rând cărămiziu, un rând maro:miere.

Un rând verde, un rând alb:turcoaz.

Albele singure:argint.

Grădina mea de sticlă.

Simbolismul cronotopului literar este nuanțat și prin experiențele psihoemoționale. În acest sens, reprezentarea spațiului și a timpului se schițează cu ajutorul culorilor: verde (*vara*), roșu (*sânge, trandafirii din grădina Polcovnicului, 23 februarie/dragoste, tensiune, conflict*), alb (*înmormântarea Marcicăi, floarea/ planta cu care a asemănat-o Bella pe Lastocika- miresuica/ puritate*), galben (*fața de masă, unicul lucru luat la plecare, considerat prețios/bucurie*), dar cea mai importantă culoare este *albastru*, prezentă peste tot, simbolizând puritatea și dorința de seninătate a zilelor în viața unui copil lipsit de cer și de soare.

De asemenea, este important de remarcat că dialogismul bahtinian, al cronotopului orașului Chișinău, evidențiat mai sus, este direct proporțional cu ideea/concepția filosofico-antropologică dialogistică a personajelor, or natura dialogică a conștiinței umane este definită prin natura dialogică a existenței în timp și spațiu (*În dosul acelei uși strâmte și murdare mi s-a deschis o lume întreagă. Am pășit în ea pe negândite, cu frica unui copil care trăise până atunci doar din resturi. De când ajunsesem la Chișinău, îmi însăilasem o viață cu un soare în mijloc – Tamara Pavlovna. Strălucea,*

ardea și prefăcea totul în scrum. Era ca o pasăre măiastră (mitologie) – Tamara mea Pavlovna! Ucigătoare, dar miloasă. Vicleană, dar cu dreptate.)

Concluzii. Așadar, pentru o imagine de ansamblu a cronotopului literar, este necesar să avem abordări complexe. Momentele subiectului unei opere pot fi receptate în profunzime doar interdisciplinar.

În acest sens, cronotopul literar al orașului Chișinău în romanul *Grădina de sticlă* de Tatiana Țîbuleac are la bază conținut istoric, cultural, filosofic, psihologic etc., demonstrând, în cele din urmă, conceptul de *dialogism bahtinian*.

Deci, chiar dacă literaturii artistice îi este caracteristică latura subiectivă a mesajului, caracterul obiectiv, aici – cronotopul orașului Chișinău, este reprezentat prin evenimente istorice petrecute în anii respectivi, menționați în text.

Referințe:

1. GAVRILOV, Anatol. *Conceptul bahtinian de cronotop romanesc*. (https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Concertul%20bahtinian%20de%20cronotop%20romanwesc.pdf).
2. MOKAN-VOZIAN, Ludmila. *Dihotonia spațiu-timp ca factor de creare a imaginii artistice și valorii artistice*. (<http://dir.upsc.md:8080/xmlui/bitstream/handle/123456789/539/Mokan%20Vozian.pdf?sequence=1&isAllowed=y>);
3. GHERMAN, Oxana. *Structuri cronotopice în romanul „Viața și moartea nefericitului Filimon...”* de V. Beșleaga (https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/44754).
4. ȚÎBULEAC, Tatiana. *Grădina de sticlă*. Ediția a IV-a. Chișinău: Cartier, 2020.